

Historiens rolle

DEBATT: Når historien forsvinner fra det intellektuelle perspektivet, er det ikke bare et enkelt fag som står på spill. Det handler om en langt større tendens til å marginalisere historien som akse for vårt syn på oss selv.

Av Paola de Cuzzani, professor ved Universitetet i Bergen, og Jonas Lillebø, førstamanuensis ved Høgskulen i Volda

Neste høst avvikles masterprogrammet i idéhistorie ved Universitetet i Oslo og erstattes av det tverrfaglige studieprogrammet «Europeisk kultur». Salongen har invitert nordiske idéhistorikere til å gi sitt synspunkt på hvilken rolle faget burde spille i dag, og til å besvare spørsmålet: Hva skal vi med idéhistorie?

Idéhistorie er viktig, både som studium og som fag. For å forklare hvorfor må vi først stille spørsmålet: Hva mener vi med idéhistorie? Selv om fagtermen eksisterer i flere land finnes den sjelden som et eget studium. Vi vet at begrepet idéhistorie ble innført av amerikanske historikere og sosiologer i filosofiske og kulturhistorie miljøer. Men hvis vi undersøker utbredelsen av uttrykket utenfor engelskspråklige miljøer, ser vi at begrepet ikke er særlig brukt. I Tyskland har det kollidert med uttrykket *Geistesgeschichte* («åndshistorie»). I Italia har det blitt hemmet av den tradisjonelle bruken av uttrykket *storia della filosofia* («filosofiens historie»). Heller ikke i Frankrike har uttrykket

(*histoire des idées*) vært særlig vellykket, bortsett fra i litteraturhistorien der man ofte skriver «ideen om».

Så om hverken faget eller fagtermen ikke er særlig utbredt, hvorfor skulle vi da bevare den her til lands?

Det avgjørende er her å fokusere på hvilken betydning intellektuell historie og refleksjonen over intellektuell historie har. For selv om idéhistorie ikke nødvendigvis eksisterer som fag eller er spesielt utbredt som uttrykk, er idéhistoriske problemstillinger og tilnærminger likevel til stede i de tradisjonene vi har nevnt. I Frankrike, Tyskland og Italia er en historisk tilnærming arbeidet inn i for eksempel filosofiutdanningen eller litteraturstudiene. Det kan kanskje virke som at idéhistorie har blitt et eget fag i land der en historisk tilnærming til spesielt filosofien står svakere – herunder Norge. Vi mener derfor nettopp at idéhistorie er viktig der den historiske tilnærmingen til tenkning står svakere og overalt hvor den svekkes.

Om vi opererer med en vid definisjon av idéhistorie er det interessante her først og fremst å belyse det historiske. Hvorfor er det viktig å bevare en historisk tilnærming i humaniorafagene? Og hvorfor kan man ikke like godt kalle det «kulturstudier»?

MER OM «EUROPEISK KULTUR»: [Idéhistorie i endring](#)

Det diakrone perspektivet

Bortsett fra at en mer allmenn tittel kanskje gir et mindre oversiktlig inntrykk av hva en student faktisk har utdannelse i, så vil vi for det første hevde at man med tittelen kulturstudier mister den historiske dimensjonen. Kulturstudier kan selvsagt også være historiske, og historien dreier seg jo ofte om det som har med kultur å gjøre. Likevel mister man den temporale dimensjonen av syne. Og hva så?

Det som står på spill når historien forsvinner i det intellektuelle perspektivet er ikke bare et enkelt fag i Norge. Det handler om en verdensomspennende tendens til å marginalisere historien som akse for vårt syn på oss selv og på virkeligheten (den menneskelige og ellers). Organiseringen av forskning innen det globale vitenskapelige samfunnet har blant annet ført til dette.

La det være klart: Vi sier ikke at historieskriving i dag har blitt en marginal disiplin. Tvert imot er historie, blant alle de såkalte menneskevitenskapene, en av de mest levende og lovende disipliner til å utvikle nye forskningsfelter, metoder, og til å forstå og artikulere de problemene vi står ovenfor. Det vi mener er at den politiske, filosofiske, sosiologiske osv. tenkningen i dag har mistet det diakrone perspektivet. Vi lever i en samtid som ikke lenger er kritisk bevisst at det finnes mekanismer som historisk sett har ledet til hvordan vi tenker i samfunnet.

Dette gjelder både verdier vi burde revitalisere og verdier vi burde forkaste, men uten å

forstå at alt er et resultat av historiske prosesser og kamper mister vi begge av syne. Uten en kritisk refleksjon over historien er vi ikke i stand å forstå at tiden vi lever i dag ikke er evig, men nødvendigvis vil forandre seg og selv en gang bli fortid.

LES OGSÅ: [I evig selvrefleksjon](#)

En frosset fortid

Fraværet av et slikt diakront perspektiv kan lett få to farlig konsekvenser: For det første kan vi lett bli «frosset» i en (ofte populistisk) manipulert bruk av fortiden. Om vi ikke tenker kritisk omkring historien er det noen andre som bruker den til sine destruktive formål. For det andre mister vi evnen til å forestille oss en fremtid tenkt på helt andre epistemiske premisser enn det vi har i dag. Studiet av fortidens ideer og tankesett hjelper oss å forstå at vår virkelighet ikke nødvendigvis er den eneste eller den beste. Om vi da skal tenke oss en alternativ fremtid, hvor skal vi ellers hente ressursene til å anspore kritisk vår forestillingsevne, om det ikke var i historien? Det handler her å ikke repetere en eller annen historisk tenkemåte, men om å tenke annerledes ved å finne kontrasteringens tenkemåter.

Man sier ofte at en sentral dimensjon ved humaniora er at de ulike fagene utvikler kritisk tenkning. Vi overser ikke dermed at humaniorafagene også er involvert i noe vitenskapelig (man kan ikke bare påstå hva man vil, men må underbygge påstander). Her er argumenter viktige. Likevel er ikke humaniora vitenskap på samme måte som naturvitenskapelige disipliner. Ei heller er argumentasjon uttømmende for det å tenke kritisk. For å tenke kritisk må tenkingen benytte seg av ressurser utenfor seg selv. En tenking som ikke har et «fremmed materiale» blir en tenking på tomgang og uten innhold. Det historiske er et slikt materiale, som hverken taler ved seg selv eller er bare et produkt av en eller annen teori, som kan utfordre tenkingen. Refleksjon gjennom og ved et historisk materiale kan slik danne en kontrast til hvordan vi vanligvis tenker.

Om vi da sier at det historiske materialet danner kontraster til hvordan vi tenker, så er det å tenke kritisk nettopp kjennetegnet ved at noe fremmed kommer inn og forstyrrer tanken. Det som er utfordringen er hvordan er det mulig å tenke på en annen måte, hvordan vi skal forestille oss noe annet. I boken *Signatura rerum* diskuterer filosofen Giorgio Agamben blant annet begrepet *paradigme* og gjør en interessant lesing av Foucaults bruk av historiske kilder

Foucault har ofte – om ikke alltid – blitt betraktet med mistenksomhet av historikere: Han er selektiv i utvalget og omfanget av kilder, og han er tendensiøs i sin bruk av dem. Kanskje er det noe i dette. Men det Agamben løfter fram hos Foucault, som også synes å være uttrykk for Agambens egen tilnærming til historie, er at de utvalgte kildene er *paradigmer*. Paradigme betyr ikke for Agamben en eller annen abstrakt modell, men ganske enkelt det paradigme betyr på gresk: det som viser noe ved siden av (*para-deigma*).

Her er det to interessante poeng. For det første er kildene som blir valgt ut eksempler på noe fordi

de viser noe ved siden av seg selv: For eksempel disiplinær makt, biopolitikk og det klassiske epistemet. Men de er også eksempler på en annen tenkemåte. Og her er vi inne på det foregående poenget om hvorfor det kontrastive perspektivet er viktig.

Det som er viktig i studiet av idéhistorien er at det gir oss et inntak til å tenke en annen virkelighet enn den aktuelle vi lever og tenker i til daglig. Foucaults historiske eksempler blir slik direkte illustrasjoner på andre måte å tenke på og viser indirekte de forhold vi selv lever under.